

РОЗВИТОК НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ І ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Спіріна Леся,

*учитель-методист хімії, вчитель хімії Київської гімназії
східних мов № 1, м. Київ, Україна*

У реаліях ХХІ ст. для України постає питання вироблення нової політичної та економічної стратегії. Пошук такої стратегії пов'язаний не лише з аналізом міжнародних відносин, а й з формуванням морально-громадянських цінностей суспільства, які дадуть змогу розбудувати щасливу, незалежну, заможну Україну. Зберігаються й негативні явища суспільства, як-от: корупція, безробіття, соціальна незахищеність, екологічні катастрофи. Так, у той час, коли у світі працюють сміттєпереробні заводи, які забезпечують міста, села енергією, ми дихаємо забрудненим смітниками повітрям. З цієї теми написано багато наукових праць, проведено численні дослідження, відкрито екологічні інститути, затверджуються програми та створюються комісії зі збереження навколишнього середовища, та все це не діє. Суспільні негативні явища є доказом морально-громадянського занепаду суспільства. Реформування країни має бути пронизане ідеєю морально-громадянського розвитку суспільства. На сучасному етапі, коли на перший план виходить активізація людського чинника, освіта має створити всі умови, які дають можливість формувати морально-громадянські цінності через зміст навчання та освітній процес. Проблема сьогодення полягає в тому, що зміст освіти базується переважно на засадах наукової раціональності, а особистісні й соціальні цінності ми прагнемо формувати тільки через виховний процес. За методологічну основу беремо провідні наукові ідеї про цілісність і взаємозв'язок моральності й громадянськості, про природу ціннісних орієнтацій особистості та морально-громадянських моделей поведінки людини як найвищої цінності суспільства, про роль гуманістичних моральних цінностей, громадянських цінностей в етнопсихології, етиці, філософії, політології, педагогіці¹.

Дослідники, аналізуючи вплив закладів освіти на формування ціннісних орієнтацій особистості здобувачів освіти, переконують, що «незалежно від форми організації і змісту навчального процесу особистість вчителя залишається важливим чинником розвитку системи цінностей учнів <...> учителі, не володіючи ефективними технологіями, формами і методами (які, до речі, ще недостатньо розроблені й апробовані) навчання і виховання, не в змозі впливати на процес вибудовування й усвідомлення

учнями змісту ціннісно-сміслових орієнтацій^{2 (с. 112)}». Наголосимо, що система ціннісних орієнтацій особистості вибудовується за такої важливої ординати, як «морально-громадянські цінності».

Педагогічний колектив Київської гімназії східних мов № 1 здійснює дослідно-експериментальну роботу всеукраїнського рівня за темою «Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних і морально-громадянських цінностей учнів» (2012–2019) за наукового супроводу дослідників відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України. Ця дослідно-експериментальна діяльність спрямована на формування громадянської культури учнів. Термін «морально-громадянські цінності» введено у науковий обіг у результаті досліджень педагогів гімназії О. Вербицької, Л. Павлової, М. Савченка³ та провідного наукового співробітника відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України В. Кизенка⁴. Морально-громадянські цінності – це поняття, яке відображає значущість для індивіда загальнолюдської, суспільної моральності, громадянськості, усвідомленого вибору морально-гуманістичних, демократичних ідеалів, здатності до особистої активної, відповідальної громадянської позиції і гуманістичної взаємодії³.

Оскільки розвиток морально-громадянських цінностей здобувачів освіти є компонентом змісту етичного, громадянського виховання особистості, то одним із головних завдань громадянського виховання має бути розвиток громадянськості, патріотизму – любові до свого народу, до Батьківщини, до її національних героїв та історичного минулого. Виховання патріотизму особистості передбачає прищеплення національної свідомості. Важливим показником громадянської зрілості є збереження української мови, досконале володіння нею. В умовах глобалізації людської спільноти громадянське виховання включає також почуття єдності й унікальності життя на Землі, повагу до всіх народів, їх прав, інтересів і цінностей.

Загалом, «за стрімкого зростання ролі освіти посилюється її вплив на особистість і соціум. <...> процеси створення і поширення знань стають ключовими детермінантами розвитку, основним капіталом як людини, так і суспільства <...> однією з проблем людини є здобуття освіти високого гатунку як умови повноцінної самореалізації у сучасному трансформаційному суспільстві^{5 (с. 133-134)}». Одна з ознак освіти високого гатунку – розвинена правосвідомість громадянина, усвідомлюваність своїх прав, свобод, обов'язків. А однією з важливих складових змісту громадянського виховання є розвиток громадянської, політичної культури. Вона включає громадянську політичну компетентності, знання про державу, політичні організації та інститути, принципи, процедури та регламенти суспільної взаємодії, порядок виборів тощо. Ще однією важливою складовою громадянського виховання є моральне виховання. Воно включає прищеплення гуманістичних рис. Значне місце у змісті громадянського виховання посідає формування культури поведінки особистості, що ґрунтується на нормах моралі, законів, на традиціях, вчинках людини. Загальнолюдські аспекти громадянського виховання мають за мету формування в особистості свідомого прагнення до захисту та збереження світової морально-духовної культури.

Формування морально-громадянських цінностей розглядаємо як безперервний процес, творчо, безпосередньо пов'язаний з розвитком, само-

утвердженням і самовираженням особистості. Очевидним є те, що основним завданням учителя є сприяння засвоєнню морально-громадянських багатств людства кожним учнем через зміст предмета та застосовування інноваційних освітніх технологій.

Хімія – це природнича наука, з якою пов’язано процес формування цілісності знань. Вона відкрила людству значні перспективи у створенні нових матеріалів, джерел енергії, предметів побуту. У руках розумних, добрих, патріотичних, компетентних людей вона приносить користь. Зміст предмета спрямований на формування життєвої та соціальної компетентностей здобувачів освіти, зокрема їх екологічну культуру, навички безпечного поводження з речовинами в побуті та на виробництві. Екологічна складова хімічної освіти сприяє вихованню духовно-моральних цінностей: біосферні колообіги кисню, азоту, вуглекислого газу, води; наслідки впливу людської діяльності на середовище (парниковий ефект, кислотні дощі, озоновий шар, смог тощо); охорона довкілля при використанні мінеральних добрив; охорона довкілля при переробці вуглеводневої сировини та використанні продуктів переробки тощо. Належна увага приділяється впливу хімічних чинників на здоров’я людини, пояснюється згубна дія алкоголю, наркотичних речовин, тютюну¹.

Розкриваючи екологічні питання забруднення навколишнього середовища, ми обираємо такі форми і методи роботи на уроці, які сприятимуть духовно-моральному розвитку учнів. Традиційно вважають, що у формуванні морально-громадянських цінностей пріоритет належить різноманітним формам позаурочної роботи. І вчителі вдало застосовують ці форми роботи. Як зазначає академік І. Бех, у теоретичній педагогіці раціоналізм проявляється у відчуженні знань від цінностей духовної культури, яка має ці знання зробити морально орієнтованими, а їх носіїв розвиненими особистостями⁶ (с. 256).

Хімія – наука експериментальна. Практичні роботи дають можливість учням здобувати нові знання, здійснювати власні відкриття, що є важливим у сучасній освіті. Підготовка нового змісту програм з хімії⁷ та напрацювання дидактичного супроводу навчання також є важливим засобом для формування морально-громадянських цінностей учнів в освітньому середовищі, де пануватиме атмосфера позитивних суб’єкт-суб’єктних взаємодій, а компетентно змодельована педагогічна система сприятиме морально-громадянському розвитку учнів.

¹ Спіріна Л. Розвиток морально-громадянських цінностей учнів на уроках хімії. *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць. Київ : Педагогічна думка, 2018. С. 136–141.

² Васківська Г. О. Формування ціннісно-смыслових орієнтацій учнів старшої школи засобами змісту сучасного підручника. *Проблеми сучасного підручника*. Київ : Педагогічна думка, 2011. Вип. 11. С. 107–120.

³ Савченко М. П. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 155–167.

⁴ Кизенко В. Громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2015. № 1. С. 34–37.

⁵ Косянчук С. В. Формування ціннісно-сміслових орієнтацій старшокласників в умовах особистісно-орієнтованого навчання. *Оновлення змісту форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* / Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Рівне : РДГУ, 2014. Вип. 8(51). С. 132–136.

⁶ Бех І. Д. *Особистість у просторі духовного розвитку*. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.

⁷ *Хімія. 10-11 класи: програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів: рівень стандарту, академічний рівень та поглиблене вивчення*. Тернопіль : Мандрівець, 2011. 240 с.